

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ, 13/6/2018

A.1 α. Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά, *(με τη διάδοση της διεθνούς ύφεσης της δεκαετίας του 1930)*, η μέθοδος του διακανονισμού «κλήριγκ». Οι διεθνείς συναλλαγές δε γίνονταν, με βάση το μετατρέψιμο συνάλλαγμα αλλά με βάση διακρατικές συμφωνίες που κοστολογούσαν τα προς ανταλλαγή προϊόντα και φρόντιζαν να ισοσκελίσουν την αξία των εισαγωγών με την αντίστοιχη των εξαγωγών, στο πλαίσιο ειδικών λογαριασμών.

β. *Πολιτικός σχηματισμός μικρότερη απήχηση από τα δύο μεγάλα κόμματα που συγκροτήθηκαν κατά την Εθνοσυνέλευση 1862-4*, ήταν και το Εθνικόν Κομιτάτον, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

γ. Τον Ιούλιο του 1914 ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη Οργανισμός, με σκοπό την άμεση περίθαλψη και στη συνέχεια την εγκατάσταση των προσφύγων σε εγκαταλελειμμένα τουρκικά και βουλγαρικά χωριά της Κεντρικής και Ανατολικής Μακεδονίας. Παρεχόταν συσσίτιο, προσωρινή στέγη και ιατρική περίθαλψη, μέχρι οι πρόσφυγες να βρουν εργασία ή να αποκτήσουν γεωργικό κλήρο

- A.2**
α. Σωστό
β. Σωστό
γ. Σωστό
δ. Λάθος
ε. Λάθος

B.1 α. Ως αντιβενιζελικά θεωρούνταν τα κόμματα της αντιπολίτευσης, κατά την περίοδο μετά το Κίνημα στο Γουδί. Αυτά ήταν τα ακόλουθα: Το **ραλλικό κόμμα**, το **εθνικό κόμμα** του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, το **κόμμα** του Γ. **Θεοτόκη**.

β. Παρά τις διαφορές που υπήρχαν ανάμεσά τους, τα ένωνε ένας συντηρητικός προσανατολισμός. Πάντως, δεν ήθελαν να επιστρέψουν στην προ του 1909 εποχή. Επομένως, ως προς αυτό δεν διέφεραν κατ' αρχήν από τους Φιλελευθέρους. Διέφεραν όμως στο εύρος των σχεδιαζόμενων μεταρρυθμίσεων και στις μεθόδους άσκησης της πολιτικής. Οι Αντιβενιζελικοί απεχθάνονταν τη διαρκή παρέμβαση του κράτους, επειδή, εκτός των άλλων, αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας. Δεν είχαν μακροπρόθεσμη πολιτική, αντίθετα, επικέντρωναν την προσοχή τους στην επίλυση επίκαιρων προβλημάτων. Τα αντιβενιζελικά κόμματα εξελίχθηκαν σε κόμματα υπεράσπισης των συμφερόντων που κινδύνευαν από την πολιτική των Φιλελευθέρων. Η σύγκρουση με τους Φιλελευθέρους τα οδήγησε σε διαρκώς συντηρητικότερες θέσεις. [Από τα αντιβενιζελικά κόμματα, πιο αδιάλλακτα ήταν τα κόμματα του Δημητρίου Ράλλη και του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη, ενώ το κόμμα του Γεωργίου Θεοτόκη ήταν πιο διαλλακτικό.]

B.2 α. Ο εντολοδόχος των Μεγάλων Δυνάμεων πρίγκιπας Γεώργιος ανέλαβε τα καθήκοντά του **Ύπατου Αρμοστή** στις 9 Δεκεμβρίου 1898. Οι ξένοι Ναύαρχοι αναχώρησαν την επομένη (10 Δεκεμβρίου) και αμέσως άρχισε το δυσχερές έργο της οργάνωσης του νέου πολιτικού σχήματος, που ονομάστηκε Κρητική Πολιτεία. Ορίστηκε μια 16μελής Επιτροπή από 12 χριστιανούς και 4 μουσουλμάνους, για να εκπονήσει το σχέδιο του κρητικού συντάγματος, ενώ παράλληλα προχώρησαν οι πολιτικές πράξεις, χωρίς χρονοτριβή. Ένα μήνα μετά την εγκατάσταση του Ύπατου Αρμοστή, δημοσιεύτηκε το πρώτο σημαντικό διάταγμα «Περί συγκροτήσεως της Κρητικής Συνελεύσεως» και αμέσως προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη πληρεξουσίων. Στις εκλογές αυτές αναδείχθηκαν 138 χριστιανοί και 50 μουσουλμάνοι πληρεξούσιοι και η Κρητική Βουλή άρχισε τις εργασίες της στις 8 Φεβρουαρίου 1899. Το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας, που συντάχθηκε κατά το πρότυπο του ισχύοντος τότε ελληνικού συντάγματος, αφού εγκρίθηκε από το Συμβούλιο των Πρέσβων των Προστάτιδων Δυνάμεων στη Ρώμη, τέθηκε αμέσως σε εφαρμογή.

β. Η πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας εργάστηκε με ζήλο και απέδωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα σημαντικό έργο. Μεταξύ άλλων, έκοψε κρητικό νόμισμα (την κρητική δραχμή), ίδρυσε την Κρητική Τράπεζα.

1. ☒ Ούλοφ Πάλμε & Επάφου & Χρυσίππου 1, Ζωγράφου,
☎ 210 74 88 030
2. ☒ Φανερωμένης 13, Χολαργός,
☎ 210 65 36 551
www.en-dynamei.gr

Γ.1 **Κατά τον 19ο αιώνα στην Ελλάδα, η ιδέα της ανάπτυξης του σιδηροδρομικού δικτύου καλλιεργούσε πολλές προσδοκίες. Κρίνεται συνεπώς αναγκαίο να παρουσιαστούν οι ενέργειες για την επέκτασή του και οι δυσκολίες που συνάντησε η κατασκευή του καθώς και ο βαθμός εκπλήρωσης των προσδοκιών που γέννησε η κατασκευή του.**

α. Στις μικρότερες και πιο καθυστερημένες οικονομικά χώρες, η απόκτηση σιδηροδρομικού δικτύου παρουσιάστηκε από πολύ νωρίς ως σημαντική προϋπόθεση για την είσοδό τους στο χώρο των ανεπτυγμένων κρατών. Η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, επιχειρήσεων ή πιστωτικών ιδρυμάτων, προϋπέθετε ότι το προς κατασκευή δίκτυο θα ήταν αποδοτικό, θα εξασφάλιζε δηλαδή τη μεταφορά πρώτων υλών, ζωτικών για τη βιομηχανία, και καταναλωτικών αγαθών, που οι τοπικές αγορές θα ήταν σε θέση να απορροφήσουν. **Παράλληλα, όπως παρουσιάζεται στο πρώτο παράθεμα, οι αγρότες θα είχαν μεγάλα οφέλη αφού θα αυξανόταν η εργασία τους και θα αποκόμιζαν περισσότερα κέρδη με αποτέλεσμα να βελτιωθεί ο τρόπος ζωής τους. Έτσι, η ανταλλαγή των προϊόντων θα οδηγούσε σε οικονομική ανάπτυξη στη χώρα και στη βελτίωση της ποιότητάς τους. Μάλιστα επισημαίνεται ότι την αγροτική ανάπτυξη θα ακολουθούσε η ανάπτυξη των χειρωνακτικών επαγγελματιών και η βιομηχανία ενώ θα περιορίζονταν οι εισαγωγές αγροτικών προς βιομηχανική επεξεργασία προϊόντων.** Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, οι ελληνικές κυβερνήσεις (με πρωθυπουργό τον Τρικούπη, κυρίως) έκριναν ότι οι ελληνικές συγκοινωνιακές υποδομές έπρεπε ταχύτατα να προωθηθούν, ώστε να συνδεθεί η χώρα με τους διεθνείς άξονες.

β. Μέχρι τη δεκαετία του 1880 η μόνη σιδηροδρομική γραμμή που είχε κατασκευαστεί στην Ελλάδα ήταν αυτή που συνέδεε την Αθήνα με τον Πειραιά και είχε μήκος μόλις 9 χιλιομέτρων, **γεγονός που επιβεβαιώνεται και από το δοθέντα πίνακα, στον οποίο αποτυπώνονται τα χιλιόμετρα του σιδηροδρομικού δικτύου στην Ελλάδα από το 1869 έως το 1907 (1869-9 χιλιόμετρα).** Αλλά και αυτή χρειάστηκε δώδεκα χρόνια και πολλές περιπέτειες για να κατασκευαστεί.

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας ολοκληρώθηκε σε τρεις περίπου δεκαετίες, από το 1880 και μετά. Η μεγάλη ώθηση δόθηκε στις πρώτες πρωθυπουργίες του Χαρίλαου Τρικούπη (1882-1892), οπότε και κατασκευάστηκαν 900 χιλιόμετρα σιδηροδρομικής γραμμής. **Συγκεκριμένα, στην προαναφερθείσα τρικουπική δεκαετία είχαν κατασκευαστεί 22 χιλιόμετρα το 1883, 222 το 1885, 640 το 1889 και 900 το 1892.** Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισε το ελληνικό κράτος επιβράδυναν την κατασκευή του έργου στη δεκαετία του 1890, **καθώς κατασκευάστηκαν μόλις 70 χιλιόμετρα (1897). Τελικά στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έγινε, σύμφωνα με τον πίνακα, μικρή επέκταση του δικτύου αφού τα 1.132 χιλιόμετρα του 1903 αυξήθηκαν στα 1.335 το 1904 και στα 1.372 το 1907** και έτσι αυτό (το δίκτυο) ολοκληρώθηκε μόλις το 1909.

Η κατασκευή της σιδηροδρομικής υποδομής, **που συναντησε τελικά πολλές δυσκολίες, αποτέλεσε μian ήταν** ιδιαίτερα πολυέξοδη υπόθεση και απαιτούσε κεφάλαια που το μικρό ελληνικό κράτος δεν μπορούσε να εξοικονομήσει. Από την άλλη μεριά, η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, επιχειρήσεων ή πιστωτικών ιδρυμάτων, προϋπέθετε ότι το προς κατασκευή δίκτυο θα ήταν αποδοτικό, θα εξασφάλιζε δηλαδή τη μεταφορά πρώτων υλών, ζωτικών για τη βιομηχανία, και καταναλωτικών αγαθών, που οι τοπικές αγορές θα ήταν σε θέση να απορροφήσουν. Στην Ελλάδα δεν υπήρχε ούτε το ένα, ούτε το άλλο. Το ενδιαφέρον λοιπόν των ξένων ή των ομογενών επενδυτών παρέμενε πολύ μικρό.

γ. Πραγματικά, το σιδηροδρομικό δίκτυο κλήθηκε να εξυπηρετήσει τη διακίνηση αγροτικών κυρίως προϊόντων και από την αρχή της λειτουργίας του παρουσίαζε σοβαρή υστέρηση στα έσοδά του σε σχέση με τους αισιόδοξους υπολογισμούς που οδήγησαν στη δημιουργία του. Το γεγονός αυτό οδήγησε και στη διακοπή των περαιτέρω επενδύσεων στο χώρο του σιδηροδρόμου.

Είναι αναμφίβολο ότι το σιδηροδρομικό δίκτυο πρόσφερε πολλά σε μία χώρα που δεν είχε ποτέ πριν γνωρίσει αξιόπιστο χερσαίο συγκοινωνιακό δίκτυο. Πρόσφερε επίσης πολλές υπηρεσίες στον καιρό των πολέμων, αφού επέτρεψε τη γρήγορη επιστράτευση και τον εφοδιασμό του ελληνικού στρατού. **Ωστόσο, όπως παρουσιάζεται στο τρίτο παράθεμα, η χρησιμότητά του ήταν αμφισβητήσιμη αν όχι τελείως αρνητική. Αναλυτικότερα, αναφέρεται ότι δεν επήλθε η αναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη αφού οι επενδύσεις δεν επαρκούσαν για τη δημιουργία ολοκληρωμένου σιδηροδρομικού δικτύου. Δεν κατόρθωσε όμως να φέρει την ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση στις περιοχές όπου έφτασε, εφόσον στην Ελλάδα δεν υπήρχαν πρώτες ύλες. Επιπρόσθετα και στον τομέα των μεταφορών η συμβολή του σιδηροδρόμου δεν υπήρξε καθοριστική,**

όχι μόνο γιατί το δίκτυο ήταν μετρικό, όπως προαναφέρθηκε, αλλά και γιατί υπήρξε προχειρότητα στην κατασκευή του, εξυπηρετώντας έτσι παράλιες περιοχές. Παράλληλα, ο τομέας της ναυτιλίας παρεμπόδιζε την επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου. Με άλλα λόγια, δεν κατόρθωσε να εκπληρώσει όσες αναπτυξιακές προσδοκίες στηρίχθηκαν πάνω του. Για να το κάνει αυτό θα έπρεπε να προκαλέσει την αλλαγή κοινωνικών και οικονομικών δομών. Και, φυσικά, ένα συγκοινωνιακό δίκτυο δύσκολα μπορεί να πετύχει τόσο ριζοσπαστικές αλλαγές.

Δ.1 Η αποκατάσταση των προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή (1922), αποτέλεσε ένα σύνθετο ζήτημα με ποικίλες κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις.

α. Η αγροτική αποκατάσταση στο μεγαλύτερο μέρος της ήταν έργο της ΕΑΠ. Απέβλεπε στη δημιουργία μικρών γεωργικών ιδιοκτησιών. Η εγκατάσταση των προσφύγων έγινε σε εγκαταλελειμμένα χωριά, σε νέους συνοικισμούς προσαρτημένους σε χωριά και σε νέους, αμιγώς προσφυγικούς συνοικισμούς. Ο παραχωρούμενος κλήρος ποίκιλλε ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας των προσφύγων, την ποιότητα του εδάφους, το είδος της καλλιέργειας και τη δυνατότητα άρδευσης. Συνήθως ο κλήρος δεν αποτελούσε ενιαία έκταση, αλλά τεμάχια αγρών που βρίσκονταν σε διαφορετικές τοποθεσίες.

Όπως προκύπτει από το πρώτο κείμενο, αφότου έφτανε μια ομάδα προσφύγων στον τόπο της οριστικής της εγκατάστασης, οι εκπρόσωποί της θα παραλάμβαναν επίσημα το κομμάτι γης που προοριζόταν γι' αυτούς. Η παραλαβή γινόταν χωρίς τον τοπογραφικό καθορισμό των συνόρων της έγγειας ιδιοκτησίας. Το μέγεθος του οικογενειακού κλήρου εξαρτιόταν από την έκταση της προς διάθεση γης, πάντα όμως με στόχο την εξασφάλιση των απαραίτητων εσόδων για την κάθε τετραμελή οικογένεια, με την προσθήκη του 1/5 της διανομής για κάθε επιπλέον μέλος. Φυσικά, η αξία της διανομής κυμαινόταν από τόπο σε τόπο, ακόμη και εντός της ίδιας περιοχής, μια διακύμανση που οφειλόταν στην ποιότητα του εδάφους, τις υποδομές, την εγγύτητα σε κάποιο αστικό κέντρο κ.α. Στην αρχή η διανομή από τις υπηρεσίες εποικισμού ήταν προσωρινή. Θα γινόταν οριστική μετά την κτηματογράφηση από την τοπογραφική υπηρεσία του Υπουργείου Γεωργίας. Την αξία του παραχωρούμενου κλήρου θα πλήρωναν οι πρόσφυγες με δόσεις. Ο τίτλος που δινόταν στους κληρούχους ήταν τίτλος απλής κατοχής. Θα γινόταν τίτλος πλήρους κυριότητας αργότερα, μετά την αποπληρωμή του χρέους.]

β. Για ένα διάστημα η άφιξη των προσφύγων φαινόταν δυσβάστακτο φορτίο για την ελληνική οικονομία. Μεσοπρόθεσμα όμως αυτή ωφελήθηκε από την εγκατάσταση των προσφύγων. Κατ' αρχήν αναδιαρθρώθηκαν οι καλλιέργειες και η αγροτική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε. Σε μία δεκαετία (1922-1931) οι καλλιεργούμενες εκτάσεις αυξήθηκαν περίπου κατά 50%, η γεωργική παραγωγή διπλασιάστηκε και εξασφαλίστηκε επάρκεια σε σιτηρά.

Όπως προκύπτει από το δεύτερο κείμενο όπου καταγράφονται οι εντυπώσεις του H. Morgenthau από την αποστολή του στην Ελλάδα κατά την περίοδο της εγκατάστασης των προσφύγων, η συντριπτική πλειονότητα των αγροτών προσφύγων (σε ποσοστό 76%, σημειώνει), ασχολούνται με την καλλιέργεια διαφόρων δημητριακών και κυρίως σιταριού. Επισημαίνεται ότι τα δημητριακά έχουν ταχύτερη απόδοση από κάθε άλλη καλλιέργεια για τον αγρότη, πράγμα απαραίτητο για εκείνη τη στιγμή λόγω και της άθλιας, κατά το σχόλιό του, κατάστασης στην οποία βρίσκονταν οι πρόσφυγες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η σπορά σίτου το φθινόπωρο του 1923 απέδωσε αλεύρι και ψωμί ήδη από την επόμενη άνοιξη, αντίθετα προς το χρόνο που θα απαιτούσαν για να αποδώσουν τα οπωροφόρα δέντρα.

Συγκρίνοντας τις απαιτήσεις δύο διαφορετικών προϊόντων, του σιταριού και του καπνού ως προς τις απαιτήσεις τους στην ποιότητα του εδάφους, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ενώ το σιτάρι αναπτύσσεται και σε πτωχότερο έδαφος, ο καπνός, το άλλο αναπτυσσόμενο με ταχύτητα προϊόν της χώρας, απαιτεί πολύ ειδικές συνθήκες εδάφους, κλίματος και έκθεσης στον ήλιο και τα καιρικά φαινόμενα. Μεταξύ των άλλων προτερημάτων από τη φύτευση καπνού, το είδος αυτό αναπτύσσεται γρήγορα και μπορεί να πουληθεί αμέσως αποφέροντας χρήματα στον καλλιεργητή και μάλιστα, σε μια ιδιαίτερα υψηλή απόδοση ανά στρέμμα. Συνολικά, ένα ποσοστό 14% επί του συνόλου των αγροτών προσφύγων επιδίδονταν στην καπνοκαλλιέργεια. Ένα ποσοστό 3% των αγροτών καλλιεργούν σταφύλια, ένα 2% οπωροφόρα δέντρα, ενώ το υπόλοιπο 5% ασχολούνταν με τη μεταφορά των αγροτικών προϊόντων και τα συναφή με τη γεωργία επαγγέλματα, όπως του σιδηρουργού, του μυλωνά κ.λπ.¹

¹ Εναλλακτικά, η εν λόγω παράγραφος θα μπορούσε να συντεθεί με την τελευταία της απάντησης (σημείο **1)

1. ☒ Ούλοφ Πάλμε & Επάφου & Χρυσίππου 1, Ζωγράφου,
☎ 210 74 88 030
2. ☒ Φανερωμένης 13, Χολαργός,
☎ 210 65 36 551
www.en-dynamei.gr

Οι πρόσφυγες εφόρμισαν την αμειψισπορά και την πολυκαλλιέργεια και στήριξαν το θεσμό της μικρής γεωργικής ιδιοκτησίας. Η έλλειψη γεωργικών εκτάσεων προς διανομή στους πρόσφυγες υποχρέωσε το κράτος να αναλάβει την κατασκευή μεγάλων εγχειοβελτιωτικών έργων, κυρίως στη Μακεδονία, και έτσι αυξήθηκαν οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις.

Σύμφωνα και με το τρίτο κείμενο, η υλοποίηση έργων υποδομής εξυπηρετούσε ταυτόχρονα τη βελτίωση των γενικότερων συνθηκών διαβίωσης στους προσφυγικούς οικισμούς, αλλά και τη δημιουργία των κατάλληλων όρων για την αποδοτική ανάπτυξη της παραγωγής. Το κράτος αξιοποίησε την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων για να αλλάξει αποφασιστικά τις δομές της ελληνικής αγροτικής οικονομίας. Επιταχύνθηκε η απαλλοτρίωση τωντσιφλικιών², ενώ, με την αναδιανομή της γης, επετεύχθη σταδιακά η αλλαγή της όψης της υπαίθρου. Το 1936 οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις του ελληνικού κράτους είχαν σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ οι βόρειες επαρχίες του κράτους με δυσκολία θύμιζαν στους ξένους περιηγητές, όπως -για παράδειγμα- τον προαναφερθέντα Η. Morgenthau, τα σχεδόν έρημα τοπία του 1923.

Τέλος, εισήχθησαν νέες καλλιέργειες ή επεκτάθηκαν οι παλιές (καπνός, βαμβάκι, σταφίδα). (**¹) Η κτηνοτροφία και η πτηνοτροφία βελτιώθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά. Η δένδροκομία, η σηροτροφία και η αλιεία αναπτύχθηκαν από πρόσφυγες που ήταν ειδικευμένοι σε αυτές τις ασχολίες στην πατρίδα τους.

² Δε θεωρούμε ότι απαιτούνται στοιχεία από το μάθημα Γ.1 του πρώτου κεφαλαίου. Αν ωστόσο αναφερθούν στοιχεία από τη σελίδα 44 του σχολικού εγχειρίδιου, αυτά θα πρέπει να αποτιμηθούν θετικά.